

Antikkens Rom, ca. 700 f.Kr.-500 e.Kr.

OBS: Se tidslinje nederst i dokumentet

Mulige problemstillinger

- Hvordan kunne Romerriget blive så magtfuldt?
- Hvad karakteriserede det romerske samfund?
- Hvilket forhold er der mellem Polybs beskrivelse af styreformernes kredsløb og Roms forfatning?
- Hvordan var livet som slave i Rom?
- Hvad kan vi lære af Romerrigets undergang?
- Kunne en dygtig kejser have forhindret Romerrigets fald?
- Hvordan ændrede Romerriget sig fra 700 f.Kr. til 500 e.Kr?
- Hvilken mentalitet havde romerne og hvordan kan den ses som en forlængelse af deres græske kulturelle ophav?

Tidsmæssig afgrænsning

- Man siger at antikkens rom strækker sig fra cirka 700 f.Kr. til omkring 500 e.Kr, da den sidste vestromerske kejser blev afsat i 476. Det romerske rige udbygges gradvist fra ca. år 300 f.Kr. og frem, og når sin største udstrækning i 100-tallet e.Kr. - fra Egypten og Mesopotamien (nutidens Irak) i sydøst til nutidens England i nordvest. Romerne bliver desuden dybt påvirkede af græsk kultur, herunder bl.a. græsk litteratur (epos, drama og lyrik). Det var desuden en farlig og uforudsigelig verden - død og sygdom lurede overalt

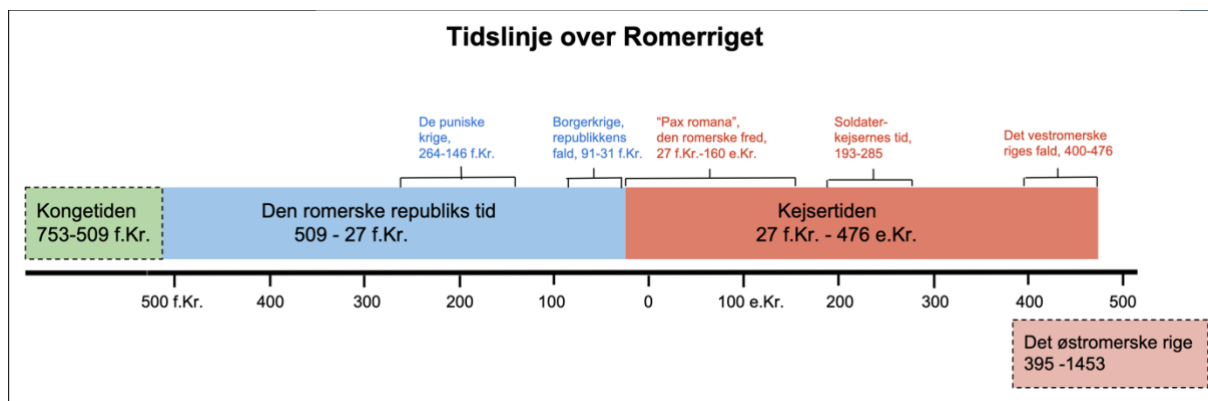
Kejserriget deles i år 395 e.Kr. i to, en vestlig og en østlig del:

- **Det vestromerske rige** med hovedstad i Rom dækker områderne vest for Grækenland, det opløses i år 476.
- **Det østromerske rige** har hovedstad i Byzans/Konstantinopel (Istanbul) og dækker det østlige område. Det opløses først i 1453, men får efter år 500 et stærkt kristent og ikke-antikt præg.

Den romerske æra kan overordnet inddeles i tre perioder:

- **Kongetiden** (753-509 f.Kr.), da Rom var styret af konger.
- **Republikkens tid** (509-27 f.Kr.), da Rom var en delvist demokratisk stat. Romerriget bliver langsomt til gennem erobringer.

- **Kejsertiden** (27 f.Kr.-476 e.Kr.), da Romerriget var regeret af en kejser

Overblik over perioden

1. Kongetiden (753-509 f.Kr.)

- Den historiske viden om perioden er begrænset og de kilder, der er overleveret er hovedsageligt legender og sagn.
- Rom var en lille bystat, der blev levet af etruskiske konger.
 - Etruskerne var et folk fra det nordvestlige Italien, som havde en højt udviklet kultur, og som dominerede den italienske halvø i denne periode. Fra etruskerne lærte romerne meget om bl.a. handel, teknologi og religion.
 - Romerne havde dog ikke skabt et rige endnu, det skete først i Republikkens tid.
- Gennem tiden blev kongerne mere og mere tyranniske. De sidste tre kongers styre var så skrækeligt, at titlen konge, *Rex*, forblev et skældsord blandt romerne. Derfor kaldte senere tiders herskere som Julius Cæsar og Augustus ikke sig selv for konge.
 - I 509 f.Kr. blev den sidste etruskiske konge, Tarquinius Superbus, fordrevet. Herefter skabte romerne deres egen republik, der blev styret af to folkevalgte konsuler, hvor man kun sad et år ad gangen.

2. Republikken (509- 27 f.Kr.)

- Republikken blev anført af senatet, som var det ledende politiske råd. Her sad de mest indflydelsesrige patriciere, som var de store jordejere og samfundets overklasse og adel. Senatet havde officielt kun en rådgivende funktion. Men i realiteten pressede de magtfulde senatorer næsten alle deres råd og forslag igennem i folkeforsamlingerne, hvor beslutningerne skulle vedtages.
 - De førende embedsmænd var to konsuler, som var en slags 'statsministre' og ledere af hæren, og som i begyndelsen ligeledes var patriciere. Konsulerne var kun valgt et år ad gangen.

- I teorien havde republikken et delvist demokratisk styre, fordi den lovgivende magt lå hos folkeforsamlingerne, hvor alle borgere havde adgang. Men i praksis var republikken et fåtalsstyre, oligarki. Årsagen er, at størstedelen af den politiske magt reelt var samlet hos de mest betydningsfulde embedsmænd og medlemmer af senatet, som var en forholdsvis lille gruppe af rigmænd. Alligevel var der en vis magtfordeling.
 - I republikken var magten fordelt mellem tre typer af myndigheder: Folkeforsamlinger, der skulle vedtage love og vælge embedsmænd, senatet, som var den rådgivende forsamling, og embedsmænd, der stod for den daglige drift af staten og stillede lovforslag.
- Plebejerne var de almindelige borgere, som groft sagt udgjorde Roms middelklasse og underklasse. De havde politisk indflydelse gennem en række folkeforsamlinger, som havde den lovgivende myndighed.
 - Deres reelle magt var dog i Republikkens begyndelse meget begrænset. De kunne her hverken sidde i senat eller være en del af konsulerne. I deres folkeforsamlinger blev de desuden ofte 'tvunget' til at bukke under for senatet — og dermed patriciernes — ønsker.
 - De første par hundrede år af Republikken var da præget plebejernes ønske om yderligere magt, og patricerne måtte da rette ind, da bejlerne udgjorde kernen af de romerske militær og patricerne reelt ville være forsvarsløse uden deres støtte.
 - De fik da lov til at vælge to såkaldte folketribuner. Det var embedsmænd, som havde til opgave at beskytte dem politisk, og som kunne nedlægge veto imod enhver beslutning. De fik også adgang til embeder og til senatet. I 366 f.Kr. blev en plebejer for første gang valgt til den ene af de to poster som konsul.
 - Virkningen blev, at rige plebejere efterhånden kunne opnå samme magt som patricerne. De udgjorde tilsammen en ny elite, kaldet nobiliteten, som fra ca.

350 f.Kr. var de reelle magthavere i Rom.

Almindelige plebejere opnåede ikke samme magt.

- Fra 400-tallet begyndte romerne at udvide deres territorier ved at gå i krig med nabofolkene. I 267 f.Kr. lykkedes det at erobre de sidste dele af Sydditalien, der primært bestod af græske bystater.

- De fleste af de folk, som romerne fik magten over fik status som 'forbundsfæller', hvilket i praksis betød, at de fik lov til at bevare en vis grad af selvstyre, men skulle adlyde Rom udenrigspolitisk og stille soldater til rådighed til den romerske hær. De stater, der blev erobret senere (i mellemrepublikken) fik ikke status som 'forbundsfæller', men romerske provinser og skulle betale skat til Rom, men fik lov til at beholde et begrænset selvstyre.
 - Årsagen til erobringerne var i udgangspunktet konflikter med nabofolkene om f.eks. jord og andre ressourcer.

2.1 Mellemrepublikken: Rom bliver en stormagt (264-133 f.Kr.)

- I denne periode nåede Rom sin storhedstid og var den dominerende magt i Middelhavsområdet.
- Roms magt blev for alvor manifesteret da de vandt tre krige mod Karthago i tiden 264-146 f.Kr. De kaldes de puniske krige, fordi romerne kaldte Karthagos befolkning for punere. Karthago var en by på den nordafrikanske kyst, som var en stormagt i det vestlige Middelhavsområde, og som kontrollerede handelen med deres stærke flåde.

- Krigene mod punerene startede med en konflikt om Sicilien, men blev senere til en konflikt om hele det vestlige Middelhavsområde. I den første puniske krig (264-241 f.Kr.) sejrede Rom efter mere end 20 års krig, og sikrede sig herredømmet over øerne Sicilien, Sardinien og Korsika. Den anden puniske krig (218-201 f.Kr.) var næsten lige så lang, og den blev afgørende for magtforholdet mellem Rom og Karthago.

Rom og Karthagos territorier ved begyndelsen af anden puniske krig

- Da romerne i 202 f.Kr. sejrede det afgørende slag i den anden puniske mod den puniske general Hanibal ved byen Zama i Nordafrika overtog Republikken magtområderne i Spanien og Nordafrika. I den tredje puniske krig (149-146 f.Kr.) var romerne overlegne og endte med at udslutte selve byen Karthago.
- Parallelt / kort tid efter de puniske krige erobrede romerne også territorier i det østlige Middelhavsområde i midten Her var den største rival Makedonien, som bl.a. herskede over de græske bystater
 - Den makedonske konge blev overvundet i 168 f.Kr., og herefter indlemmede romerne både Makedonien og Grækenland i deres rige. Fra dette tidspunkt og de næste 600 år frem var romerne Middelhavets suveræne herskere. Selv kaldte de Middelhavet Mare Nostrum, "Vores hav".
 - De nye områder i øst og vest fik ikke status af forbundsfæller, men blev romerske provinser, som skulle betale skat til Rom. Provinserne blev regeret af en romersk statholder, men ellers fik de enkelte bystater lov at beholde et begrænset selvstyre.

- Romernes militære succes havde en række årsager. Herunder er seks af dem præsenteret.
 1. De fleste romerske bønder var soldater og havde derfor meget på spil, når de gik i krig. Der var desuden en meget hård disciplin i militæret.
 2. Romerne var ofte i overtal, da de kunne lade slaverne tage sig af landbruget og kunne rekruttere flere soldater fra forbundsfællerne.
 3. Romerne fik meget erfaring indenfor krigsførelse, da de konstant var i krig.
 4. Deres 'del-og-hersk' strategi fungerede godt. Den gik ud på at skabe splittelse mellem de forskellige folk i et område, romerne gerne ville erobre. På den måde kunne de spille grupperingerne ud imod hinanden og angribe dem én og én i stedet for som en samlet styrke.
 5. Romerne førte en fleksibel politik overfor de erobrede folkeslag, der gjorde det muligt at behandle særligt folkene i Italien med gode vilkår og endda give nogle af dem romersk statsborgerskab.
 6. Det gav stor status at have succes i militæret og herefter blive hærfører.

2.2 Senrepublikken: Republikkens krise og fald (133-27 f.Kr.)

- Romerrigets erobringer og succes var paradoksalt nok med til, at Republikken som statsform kom i krise. Der store rigdomme der kom til Rom i form af krigsbytte, jord, skatteindtægter og krigsfanger, der blev gjort til slaver, blev nemlig fordelt ekstremt skæv, og det forandrede samfundet.
 - Overklassen, nobiliteten, skrabede størstedelen af rigdommene til sig, og nogle blev så rige, at de kunne udruste deres egen hær. Den store gruppe af plebejere

med små landbrug kom derimod i alvorlige problemer pga. konkurrence fra billigt korn fra Sicilien og andre steder i riget.

- Et stort antal bønder måtte da sælge deres gård til rige godsejere, der omlagde produktionen til oliven og vin. Disse gårde blev dog drevet af slaverne, og bønder blev da i stigende grad overflødige.
 - De arbejdsløse bønder flyttede nu til Rom og blev en del af den romerske underklasse, proletariatet. De skabte social uro og antallet af bønder faldt markant. Konsekvensen blev, at der var en mangel på bønder, fordi de netop udgjorde størstedelen af militæret.
 - Det førte til stridigheder blandt den politiske elite, hvor man var uenig om, hvordan problemerne skulle løses.
- I 133 f.Kr. gennemtvang rigmanden Tiberius Gracchus en reform af landbruget, der skulle omfordele en betydelig del af jorden fra overklassen til de små bønder. Reformen bliver mødt af modstand af senatet og Gracchus bliver dræbt. Hans bror Gaius prøver at indføre samme reform, men bliver ligeledes dræbt. Senatorene og nobiliteten ville simpelthen ikke afgive jord til bønderne og anså Gracchus brødrenes reformer som en forsøg på at omstyrte samfundsordenen og bringe sig selv til magten ved plebejernes støtte.
- Gaius Marius reformerede i 104 f.Kr. den romerske hær. I stedet for at hvile på bønder, der selv skulle betale deres udrustning, og hvor der i forvejen var mangel, skulle hæren nu afhænge af fattige og jordløse, der skulle lønnes af deres hærfører efter endt tjeneste.
 - Reformen gjorde, at hærens loyalitet nu ikke længere var hos republikken, men hos hærførerne, der i forvejen var mægtige politikere. Når hærførere som Marius, Sulla, Pompejus og Cæsar havde succes, sikrede de sig da ubetinget opbakning fra soldaterne.
 - Det gjorde, at hærførerne blev utrolig magtfulde og i nogle tilfælde kunne tiltvinge sig magten i Rom.
- Det første tegn på, at Republikken var i alvorlig krise, var en række borgerkrige i perioden 91 – 31 f.Kr., som endte med, at republikken faldt og kejserdømmet blev indført.
 - I 88 f.Kr. udkæmpede hærførerne Marius og Sulla en borgerkrig om magten, som Sulla vandt. Han lod sig udråbe til diktator, men trak sig i 79 f.Kr. tilbage

og overlod igen magten til senatet og folkeforsamlingerne. Republikken overlevede - for en kort tid.

- I 60 f.Kr. sluttede tidens tre mest magtfulde politikere sig sammen og dannede en alliance, kendt som triumviratet. Det var Crassus, Roms rigeste mand, Pompejus, tidens mest succesrige hærfører, og Cæsar, som blev konsul i 59 f.Kr. Tilsammen havde de tilstrækkelig indflydelse til at afgøre alle afstemninger, og de dannede et tremandsstyre. Crassus døde i år 53 f.Kr., og dermed var der lagt op til en magtkamp mellem Cæsar og Pompejus.

- Julius Cæsar opnåede enorm rigdom og magt gennem en succesfuld erobring af Gallien i 58-50 f.Kr., omtrent nutidens Frankrig. Han fik skabt en gigantisk, slagkraftig hær, som han vendte mod Rom, hvor senatet rystede af frygt. Derfor lavede senatet en alliance med Pompejus, og det endte i borgerkrig i 49 f.Kr.

- Cæsar besejrede Pompejus og blev herefter diktator og enekonsul år efter år. I 44 f.Kr. lod han sig udråbe til diktator på livstid. Dette blev for meget for hans fjender i senatet, som mistænkte, at han helt ville afskaffe republikken og ophøje sig til konge. Derfor blev Cæsar 15. marts 44 f.Kr. myrdet af en gruppe senatorer, der ønskede at redde republikken.

- Cæsars adoptivbarn, Octavian (senere Augustus), arvede hele Cæsars formue og hans slagkraftige hær. Sammen med Cæsars ledende general, Marcus Antonius, fik han nedkæmpet og dræbt Cæsars mordere. De delte riget imellem sig, sådan at Octavian fik den vestlige del og Antonius den østlige. Men freden varede ikke længe, og det endte i en sidste borgerkrig mellem Octavian og Antonius.
 - I 31 f.Kr vandt Octavian det afgørende søslag ved Actium vest for Grækenland. Han blev dermed reelt eneheriker af Rom.

- I 27 f.Kr. gav senatet ham æresnavnet *Augustus*, som betyder ‘den ophøjede’. Det var i praksis en anerkendelse af hans suveræne status og markerer overgangen til kejsertiden. Augustus tog desuden Cæsars navn, som med tiden blev til titlen ‘Kejser’. Octavian blev altså til Kejser Augustus, Roms første kejser.
 - Årsagen til, at Augustus lykkedes med at blive eneheriker var bl.a., at han lod senatet og de øvrige politiske institutioner bestå. Han kærede ikke sig selv til diktator, som Cæsar havde gjort, men kaldte sig princeps senatus, “senatets førstemand”. På den måde undgik han at provokere tilhængerne af republikken for meget, samtidig sneg han kejserdømmet ind, uden det officielt var blevet vedtaget.

3. Kejsertiden (27 f.Kr-476 e.Kr.)

- Tiden var karakteriseret ved pax romana, som betyder “den romerske fred”. Freden gjaldt primært inden for rigets grænser, hvor den blev opretholdt i perioden ca. 27 f.Kr.-160 e.Kr. Den gjaldt også på den måde, at man i lange perioder holdt fred med rigets naboer og ikke blev udsat for uoverkommelige angreb.
 - Kejser Augustus regerede fra 27 f.Kr. til 14 e.Kr. og skabte fundamentet for kejserdømmet og den fredelige periode. Han lavede en række reformer bl.a. samlede han hærene under sig og lod staten aflønne alle soldater, så hærførerne ikke længere havde magt over militæret. Han lavede også en skattereform, så en langt større del af skatterne gik til staten. Endelig gjorde han kejserdømmet arveligt, så det gik i arv fra far til søn. Der blev desuden bygget en række veje, der gjorde transporten markant nemmere.
- Det nye vejnet havde en række konsekvenser og bl.a. gennemgik mange af rigets provinser en såkaldt romanisering. Det vil sige, at de forskellige folkeslag overtog romersk kultur og civilisation, især i byerne. Embedsmænd, soldater og andre romere flyttede ud i anlagte kolonier og byer, hvor de gjorde deres kultur til den nye norm.
- Freden var dog ikke total, da romerne fortsat udvidede deres rige. Romerriget nåede sin største udstrækning i begyndelsen af 100-tallet. Det var et enormt område fra nutidens Irak i sydøst til nutidens England i nordvest.

- Kvaliteten af kejsere var i begyndelsen svingende, og det kunne ind imellem skabe ustabilitet. Ikke alle var dygtige ledere som fx Augustus og Vespasian (kejser 69-79). Særligt Caligula (kejser 37-41) og Nero (kejser 54-68) fik ry for at være følelsesmæssigt ustabile, magtsyge og ondskabsfulde. Derfor indførte man adoptivkejser-systemet, der indebar, at den siddende kejser valgte sin efterfølger ved at adoptere ham, og i de fleste tilfælde blev kompetente mænd valgt til opgaven. Da dette system brød sammen i 192, skabte det kaos i forhold til kejsermagten. Det var én af de medvirkende årsager til Romerrigets voksende krise fra ca. år 200 og frem.
- Det faktum, at Ovid allerede i den tidlige kejsertid blev sendt i eksil for at skrive 'frække' digte og gøre grin med kejseren vidner om, at kejseren var særdeles udemokratisk.

3.1 Sen kejsertid: Krise, deling og undergang (200-476 e.Kr.)

- Den sene kejsertid var en krisetid, hvor Romerriget var presset både indefra og udefra. Perioden endte med, at den ene halvdel af riget gik under.
- Fra ca. år 200 e.Kr. kom Romerriget i store problemer. Grænserne i nord blev igen og igen angrebet af germanske stammer, som ønskede at få del i romernes rigdomme. De brød igennem forsvarsværkerne, plyndrede og skabte kaos. Det skabte en militær krise, som blev forværret af interne krige om kejsermagten og pres på grænserne mod sydøst.
 - Kejseren skulle styrke militæret, hvilket blev finansieret gennem højere skatter, samtidig blev der ikke tilført ressourcer fra nye erobringer og landbruget var i krise pga. manglen på slaver. Der blev således også skabt en social- og økonomisk krise.
 - I 192 e.Kr. blev adoptivkejser-systemet afsat og der var nu også en politiske krise, da legionerne og fik soldaterne mere og mere magt, fordi de kunne afgøre valget af kejser. Valget af kejser var da blevet til det rene anarki. Perioden kaldes soldatkejserens tid (år 193-285 e.Kr.)
- Diokletian (kejser 285-305) og Konstantin (kejser 306-337) forsøgte at skabe ro gennem politiske tiltag og reformer. Men de og andre kejsere efterlod et stift system med kontrol og tvang, som i længden ikke kunne skabe fremgang.
 - Konstantin var den første kejser til at antage kristendommen som religion. Alle senere kejsere, med én undtagelse, fulgte hans eksempel, og kristendommen endte som romersk statsreligion i år 391.

- Religionsskiftet kan forstås som et forsøg på at samle riget i en vanskelig tid. Kristendommens tro på én gud passer på en måde godt til et styre med én leder, kejseren. Ligesom der var én leder i himlen, var der også én leder på jord, som alle skulle være lydige over for.

- Rigets enorme størrelse gjorde det ekstra vanskeligt at styre. Ét af Diokletians tiltag var derfor at dele riget i fire og lade fire kejsere regere det. Konstantin samlede riget igen, men i år 395 blev det endegyldigt delt i to: Det vestromerske rige med hovedstad i Rom og Det østromerske rige med hovedstad i Konstantinopel (nutidens Istanbul).

- Generelt kan man sige, at Romerriget i den sene kejsertid (op til 395) blev mere spredt, og det blev derfor også meget vanskeligt at styre det centralt fra Rom. Kristendommen kan da også ses som et produkt af dette, da den i virkeligheden udspringer fra romerske provinser i Mellemøsten.
- Provinsaristokratiet tilegnede sig privilegier og jordbesiddelser, der formindskede skatteindtægterne.
 - Førte til en nedskæring af hæren, der var den største udgift
 - Man hyrede i højere grad hjælpetropper fra eks. germanske stammer, der ikke var så bekostelige som romere, der ellers kunne arbejde som bønder.
- Delingen i år 395 var et forsøg på at redde riget, som lykkedes delvist. Det østlige rige var tættere befolket og rigere end det vestlige, og det viste sig at være forholdsvis levedygtigt.

- Det vestlige derimod var fattigere og kunne ikke stå alene. Den vestromerske hær var for lille, og den blev spredt og svækket, fordi grænserne blev angrebet mange forskellige steder af germanere og andre.
 - En medvirkende årsag til presset på grænserne var de mange folkevandringer på denne tid. Stammefolk som hunnerne vandrede ind i Europa og bekrigede germanerne, som dermed blev presset vestpå og sydpå i retning af romerne.
 - I 406 blev grænserne i nord fuldstændig overløbet af stammer, som begyndte at oprette germanske kongeriger i de romerske områder. Det hele kulminerede i år 476, hvor en germansk høvding tvang den sidste kejser af Rom til at afgive sin magt. Derfor har man traditionelt fastsat 476 som året for Romerrigets fald.
 - Det østromerske rige overlevede i en formindsket form helt indtil 1453, hvor osmannerne erobrede Konstantinopel. Kejseren af Konstantinopel blev ved med at kalde sig romersk kejser, men der var ingen kejser af Rom efter 476.
- Det østlige rige fortsatte ud fra Konstantinopel i ca. 1000 år frem.
 - Muslimernes invasion af store dele af Nordafrika, Egypten og Levanten svækkede det østlige rige, der ikke længere for alvor kunne påstå at være en supermagt
- Opstanden af Islam kan således ses som enden på antikkens storriges
 - Kan også fortolkes som en kontinuitet, med et nyt universelt rige på baggrund af monoteistiske religioner.

Centrale træk ved perioden

NB: **Kilder fra antikken kommer hovedsageligt fra rige jordejere**, der kunne læse og skrive.

- Der er således mere viden om de riges levevilkår end de fattiges.
- Fattige, kvinder, børn og slaver er underrepræsenteret i de skriftlige kilder
- Arkæologi kan til en vis grad rette op på dette

Grækenland og de hellenistiske riger:

- Den antikke, græsk-romerske kultur var bundet sammen af Middelhavet, da det var lettere og billigere at sejle end at rejse over land.
- De græske bystater omkring den græske halvø og Lilleasiens (det moderne Tyrkiet) kyst koloniserede store dele af Middelhavsområdet
 - Ifølge Platon, "**sad grækerne som frøer omkring en dam**".
 - Hundrevis af græske handelsstationer og datterbyer i Middelhavet - *Magna Graecia*, "Storgrækenland"
 - Dannede grundlag for en antik blandingskultur
- Middelhavets ensartede klima førte til en ensartet livsform og livsforhold.
- Efter sejren over perserne i det 5. årh. f.Kr. stod den græske verden på sit højdepunkt.
 - Førte til den peloponnesiske krig mellem de græske bystater med hhv. Sparta og Athen i spidsen, der endte i en spartansk sejr i 404. f.Kr.
- **Alexander den Store** bragte gennem sine felttogter den græske verden mod øst og ind i Perserriket.
 - Alexander den Stores erobring af store dele af den kendte verden endte efter hans død i 323 f.Kr.
 - Riget blev splittet op i tre nye stater: Ptolemæerriket (Egypten), Seleukideriget (Persien) og Makedonien (Grækenland). De skabte en ny blandingskultur, hellenismen.
 - Disse riger var lette offer for romerne og de blev og blev indlemmet i det romerske imperium, som fra midten af det 2. årh. f.Kr. blev den nye samlende kraft.

Antikkens samfund

- Antikken var i princippet en bykultur, men 90% af befolkningen levede trods alt på landet.
- Stor ulighed (rig og fattig, by og land, frie og slaver) gav anledning til uro.

Livet i byen

- Den antikke verden var en verden af byer - centrum for livet udspillede sig i byerne.
- Tusindvis af større og mindre byer
- Eksempel på romersk by - Pompeji, med 10-20.000 indbyggere
- Der fandtes ingen produktion af forbrugsgoder, dvs. udover penge til mad, tøj, frisør, bad, teater og lign. var der ingen grund til at arbejde yderligere

- Den antikke familie havde langt mere fritid end en moderne familie
- Analfabetisme var udbredt, men de fleste i byerne kunne læse og skrive en smule
- Geografisk og social mobilitet var ikke udbredt.
- Næsten ingen kommunikation ind og ud af byerne - forholdsvis isoleret
- Mental grænse - fremmede blev mødt med mistro, ingen solidaritet med mennesker og grupper i andre byer.
- Underholdning i byerne var typisk teater, amfiteater (gladiatorkampe) og Circus (hestevæddeløb)

Livet på landet

- Få rige jordejere boede på landet, de fleste boede i byerne, hvor de kunne deltage i politik og administration.
- Jordejernes gårde blev drevet gennem en forpagter eller forvalter
- Den egentlige produktion fandt sted på landet, hvor den producerende klasse (fæstebønder og især slaver) boede.
- Der fandtes frie bønder med små familiegårde, men store dele af landbruget var drevet af slaver.
- Slaveriet er den institution, som mere end nogen anden har tegnet et billede af antikken.
 - Man kan med god ret tale om det antikke slavesamfund
 - Arbejdede primært med korn-, vin- og olivenproduktion, men var også tjenestefolk i byerne
 - Mere udbredt i Rom end i Grækenland, grundet de mange krigsfanger, der kom af ekspansionen mod øst.
 - Slaven fra ufri og ejerens fulde ejendom.
 - Blev typisk behandlet "udmærket" og bedre end mange fri, samt kunne regne med at blive frigivet eller købe sig selv fri efter nogle år.
 - Med ekspansionens ophør, ca. år 31 e.Kr., faldt antallet af slaver.
 - Blev dyrere og behandlet bedre og bedre.

Fra oikos til bystat og kejserdømme:

- Den basale økonomiske, sociale og religiøse enhed var den enkelte familie.
 - Oikos (Græsk for hus) + nomos (Græsk for læren) → økonomi (Læren om at få en familie til at overleve).
- Antikkens menneske levede i små økonomiske enheder, der afhang af evnen til at udnytte jorden og reproduktion.

- For at skabe større fysisk sikkerhed og bedre materielle muligheder slår familier sig sammen og danner byer.
 - Beslutninger inden for byen skal tages stilling til af alle voksne, våbenføre mænd og fædre → danner grundlag for folkeforsamlingen og dermed demokratiet.
- Folkeforsamlingen valgte embedsmænd
 - Den lovgivende magt udpeger en udøvende magt.
- Systemet havde det latinske navn “Res Publica” - republik, betyder det “offentlige/fælles”
- Selv efter republikken blev afløst af kejserdømme i år 31 f.Kr. (officielt i år 27 f.Kr.) var der stadig demokratiske elementer i Romerriget, eks. konsuler og borgmestre.
- Antidemokratiske filosoffer som Platon, Aristoteles og Cicero tvivlede på folkets evne til at styre.
- Ofte kom der noget tilnærmelsesvis til en tyrann eller diktator under kriser.
 - Eks. Perikles, Sulla og Cæsar.
- Kun frie mænd havde stemmeret og var valgbare og kun, hvis man var registreret i den by, man ville udøve demokratiske rettigheder i.
- Fremmede, slaver og kvinder havde ingen politiske rettigheder
- Alle frie indbyggere fik borgerret i 212 e.Kr. af kejser Caracalla.
- Mange nutidige offentlige pligter blev overladt til familien.
 - Offentligheden blandede sig næsten aldrig i familieforhold
 - Familiefaderen - Pater familias - herskede uindskrænket over sin husstand
 - Den antikke verden var en patriarkalsk verden.

Kvinder og børn:

- Kvinder havde ingen stemmeret og valgbare og var derfor henvist til det private rum
- Hjalp manden i den private husstand, fødte børn og passede dem og husholdningen
- Det patriarkalske samfund blev opfattet som naturgivent, også af kvinden.
- Der fandtes kvinder, især i romersk kejsertid, som klarede sig selv, men uden en familieramme var prostitution ofte den eneste mulighed
- Døden i barselsseng var en hyppig dødsårsag
- Forventet levealder på hhv. 30 og 35 for kvinder og mænd, grundet børnedødelighed (38 og 45 når dette tages i betragtning)
- Kun elitens børn fik en uddannelse af privatlærere derhjemme

Religion:

- Religion betød meget i den usikre og farlige antikke verden
- Intet kunne påbegyndes uden gudernes råd eller hjælp
 - Gav derfor de tilsvarende guder et offer
- Både i den private og offentlige sfære ofrede man til guderne ved stort set alle anledninger
- Skabte et kontraktlignende forhold mellem mennesker og guder
 - Gav samfundet sammenhængskraft
- Den græsk-romerske polyteistiske religion var bygget på at udføre ritualer for at undgå katastrofer. Den herskede indtil 391, hvor kristendommen blev statsreligion.
 - Ikke en religion som kristendommen og andre såkaldte mysteriereligioner, der var forbundet med en ret lære, etik og frelse.

Kristendom

- Efter der i 64 e.Kr. udbryder en brand i Rom, anklager kejser Nero de kristne og de romerske kristenforfølgelser indledes, der varer i 250 år.
 - Den romerske historiker Tacitus, ca. to generationer senere, påstår, at det var påsat på kejser Neros befaling
 - Selv Tacitus havde dog et had overfor de kristne og fastslog, at de led af *"had til menneskeslægten"* og derfor fortjente deres grusomme skæbne: at blive revet ihjel af vilde dyr og at blive brugt som bål, der oplyste natten.
- Plinius den Yngre, der var kejserlig forvalter af den nordvestligste del af Lilleasien, havde samme foragt overfor de kristne, selvom han efter sigende skulle have været en samvittighedsfuld embedsmand. Han henrettede således 112 kristne til døden, fordi deres overtro gjorde ham irriteret.
 - Svarede de anklagede ja på spørgsmålet "Er du kristen?", så blev de ført bort til henrettelse. De kristne blev fra tidligste tid henrettet, ikke på grund af formodede kriminelle handlinger, men simpelthen fordi de var kristne. Kristennavnet var ensbetydende med døden.
- Der hersker generelt et had overfor de kristne blandt romerne, indtil kristendommen bliver romersk statsreligion i 391 af kejser Konstantin.
 - Kristenforfølgelserne var dog afhængige af folkestemning i provinserne, eks. Pontius Pilatus, der presses af folkemængden til at korsfæste Jesus.

- Martyriet blev fremstillet som det ægte kristenliv, af eks. bispen i Antioch Ignatius i 110 e.Kr.

Populus Romanus - det romerske folk:

Baggrundsviden:

- Romerrigets vigtigste indbyggere var mænd med romersk borgerret
 - Herudover deres sønner, døtre og (især frigivne) slaver
- Enormt ulige samfund
 - Eliten er hævet over gennemsnitsborgeren mht. prestige, indflydelse og formue.
 - Eliten forandrede sig over tid
 - I det tidlige Rom: *Patricierne*
 - Republikkens sidste århundreder: *Nobiliteten*
 - Under kejserdømmet er det kejserens indre kreds, der udgør eliten

Det følgende fokuserer på 100 år f.Kr. til 100 e.Kr; dvs. republikkens sidste og kejserdømmets første århundrede.

Frie borgere:

- Voksne romerske mænd (20 år og op) kunne:
 - Stemme i romerske folkeforsamlinger
 - giftes under romersk lov og få legitime arvinger
 - søge valg til poster i statsadministrationen
- Dog havde de pligt til at yde militærtjeneste og betale skat
 - kunne let undgå i slutningen af republikkens tid, grundet professionaliseringen af hæren og beskatningen af ikke-romerske borgere i udkanten af riget.
- Romerske mænd er i princippet underlagt sin fader, indtil faderen dør. Dette var dog ikke sådan i praksis
- Romerske kvinder var umyndige
 - Kunne ikke selv indgå i ægteskaber
 - Havde ikke råderet over egen formue
 - Underlagt sin nærmeste mandlige slægtnings autoritet (**potestas**) - typisk faderen
 - Dog langt mere frie end eks. græske kvinder

Slægt, amicitia og clientela:

- Stærkt tilhørsforhold til slægt i alle sociale lag

- Ikke juridiske, men sociale bånd
 - Dvs. strengt taget ikke ulovligt at bryde sine slægtens forpligtelser - men gør livet besværligt
- Også tætte forbindelser med højerestående personer man ikke er i familie med
 - Forbindelser der går på tværs af de sociale lag kaldes **clientela**
 - Kan være stærkere end slægtsbånd, eks. soldater/veteraner og generaler
 - Forbindelser mellem lige-stillede personer kaldes **amicitia**
 - Skabes ofte gennem ægteskab
- Clientela-forbindelser kan meget vel være stærkere end slægtsbånd. F.eks. er soldaters og veteraners forhold til deres general meget, meget stærkt.

Slaver og frigivne:

- Slaver var herrens ejendom, men ofte ikke mere end det
- Mange slaver så aldrig deres herre, der boede i byen
- Ofte dårlige betingelser med grov mishandling, dog var mange slaver også i tæt samarbejde med herren, eks. sekretær, kammertjener, kok osv.
- Almindelige bønder havde også et lille hold slaver
- Mange slaver blev frigivne
 - Frigivne slaver havde en forpligtelse til deres tidligere herre i form af et *clientela*
 - Frie slaver havde den laveste status, på trods af at være frie romerske borgere og kunne ikke tiltræde vigtige poster i samfundet - dette kunne deres børn derimod

Grupper - ridderstanden og senatorerne:

- Den øverste del af samfundet er opdelt i to grupper, **ridderne** og **senatorerne**
 - Ridderne var blot del af overklassen grundet en personlig formue
 - Senatorerne sad i senatet og havde dermed stor indflydelse i samfundet
 - Senators familie var typisk riddere, indtil de selv blev del af senatet.
- Dommere blev valgt af ridder- og senator-standen
- Store fordele i folkeforsamlingerne **comitia centuriata** og **comitia tributa**, grundet formuens rolle i forsamlingerne.
- De allerfineste blandt de to stænder kaldtes **nobiles**, oversat til “de kendte” eller “de adelige”

- Da adelige i princippet ikke måtte drive andre virksomheder end landbrug, var det typisk riddere, der tog sig af større økonomisk aktivitet i Romerriget som eks. banker, skibsfart og skatteopkrævning.
 - Dette foregik ofte i selskaber (*societates*)

Borgere uden for byen Rom:

- Betydningsfulde borgere boede i Rom.
- De erobrede områder havde små kolonier af romerske borgere, der dog ikke kunne udøve deres borgerrettigheder grundet beslutningstagningens centralisering i Rom.
- Spillede ikke en stor rolle før *forbundsføllekriegen* i 91-88 f.Kr., der førte til at alle i Italien fik romersk borgerret.
 - Disse grupper overlod dog i høj grad beslutningerne til Rom, især senatet, men også folkeforsamlingerne af til dels fattige borgere
 - Magtfulde borgere i udkanten af Italien spillede alligevel en rolle som eks. investorer i riddernes økonomiske aktiviteter og var ofte selv riddere.
 - Venner og klienter i Italien betød adgang til penge og soldater, som kan være afgørende i nødstilfælde som eks. borgerkrigen mellem Caesar og Pompejus.
 - Spillede ikke en rolle under kejserdømmet, da kejseren selv tog de fleste beslutninger selv
 - I lokale politiske beslutninger var de romerske borgere stadig indflydelsesrige

Den tidlige republik (indtil 100 f.Kr.)

- Indtil 300 f.Kr. er der konflikt mellem *plebejerne* og *patricierne*
 - Førte til folketribuner og patricierne privilegie til at indtage visse præsteskaber
- Faderen havde langt mere magt over sønnen i den tidlige republik
- Mange flere former for tilknytning til det romerske samfund, grundet eks. de utallige aftaler med andre italienske bystater, der afskaffes ved forbundsføllekriegen.

Den senere kejsertid (efter 100 e.Kr.)

- Den tidlige kejsertid bevare forestillingen om romerske borgere som lige for loven.

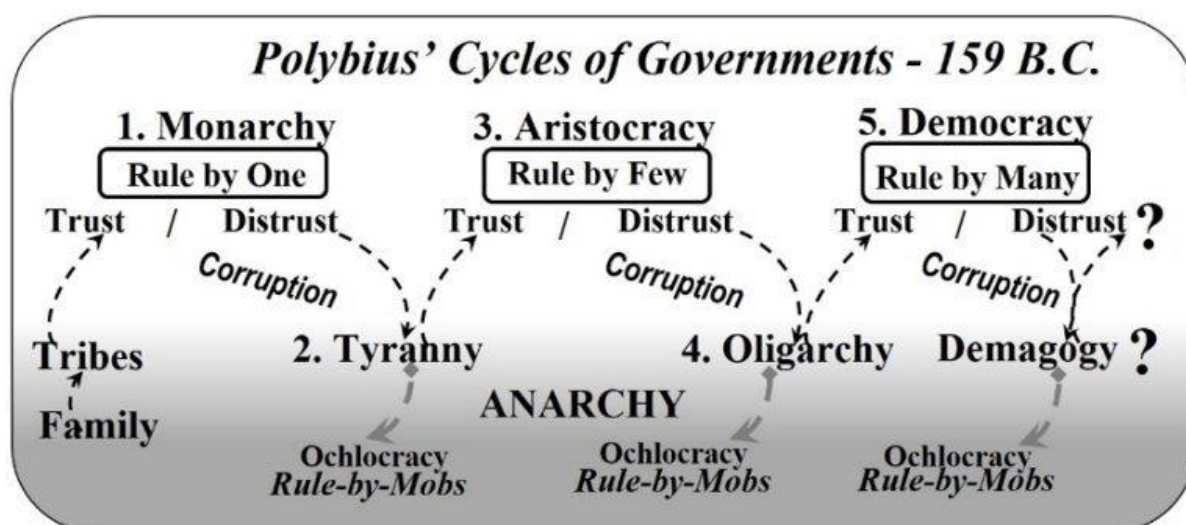
- Nogle er dog mere lige end andre, eks. senatorer - dog er dette principielt ikke tilfældet
- Princippet undergraves igennem hele kejsertiden og der opstår reelle modsætninger mellem fornemme og almindelige romere, hhv. **honestiores** og **humiliores**.
 - Dog modarbejdes denne udvikling også af eks. **Constitutio Antoniana** i 212 e.Kr., hvor alle frie mænd i hele riget får romersk borgerret
 - Ligheden mellem borgerne lå samfundet meget på sinde
- Efter ca. 300 års kejserdømme forandrer kejserens rolle sig fra leder (**princeps**) til herre (**dominus**).
 - Fører til fremvæksten af en adel med **comites** og **duces**.
 - Byerne taber betydning og en ny samfundsform opstår
 - Bliver i sidste ende også enden af det vestlige Romerrige, der til slut er meget fragmenteret, er i økonomisk krise og taber afgørende slag til germanerne.

Centrale kilder

Polybios (ca. 200 – 120 f.Kr): Om styreformernes kredsløb og Roms forfatning:

- Polybios forståelse af styreformernes kredsløb følger figuren:
 - Når et primitivt samfund søger sikkerhed og velstand, vender de sig mod en stærk leder, der fungerer som retfærdig leder og konge.
 - **Monarkiet (en monark er statsoverhoved for livstid) etableres - kosmos**
 - Denne leder lever ikke for altid, og fordi man regner med, at kongens efterfølgere bliver lige så retfærdige, forbliver magten i kongens familie. Disse efterfølgere er dog sjældent retfærdige, da de kun har levet et liv i luksus og ikke har kæmpet for magten, bliver de elitære og dekadente, og regerer uretfærdigt.
 - Monarkiet erstattes af **tyranniet - kaos**
 - Staten går opløsning og der kommer oprør blandt de stærkeste og mest højsindede i samfundet, da de har været mest utilfredse med tyranniet. Dette genetablerer ordenen i samfundet og disse oprørere bliver af folket anerkendt som ledere. Lederne regerer nok engang retfærdigt.
 - Tyranniet erstattes af **aristokratiet (de bedste leder) - kosmos**
 - Sønnerne af aristokraterne lider af samme problem som kongens efterfølgere og falder til et liv af dekadens, hvor magten nok engang anvendes uretfærdigt

- Aristokratiet erstattes af **oligarkiet (fåmandsvælde) - kaos**
- Som konsekvens af dette opstår der endnu et oprør blandt befolkningen, der omvælter oligarkiet. Grundet fejlene i tyranniet og oligarkiet, dvs. ene- og flerstyret bestemmer befolkningen sig for selv at tage magten og etablerer et folkestyre
 - Oligarkiet erstattes af **demokratiet - kosmos**
- Når der er kommet en ny generation, der ikke kender til undertrykkelsen af de tidligere generationer, ophører styret med at være retfærdigt. Lighed og frihed sættes ikke længere øverst. Det er nu ikke længere den bedste, der kommer til magten i folkestyret, men den, der bestikker og udnytter. Der opstår korrupsion og nepotisme i styret.
 - Demokratiet erstattes **ochlokratiet (pøbelvælde) - kaos**
- Folket gør oprør igen og uden andre muligheder finder de en ny monark og går tilbage til enevælden.
 - **Cyklussen starter forfra.**

Arbejdsspørgsmål og svar fra undervisningen:

- Hvilken kontekst er teksten blevet til i?
 - Romerriget, 220-200 f.v.t. (200-120 f.kr)
 - Af en (tidligere) græsk adelsmand
- Kan I identificere en tendens i teksten?
 - Han har ikke en særdeles tendens, da han ligeledes kritiserer og roser de tre styreformer.
 - Dog er han en adelsmand og bor med en romersk aristokratfamilie.

- Han har en præference for de stærke, “self-made” ledere
- Kontraktionalistisk tilgang til magt
- Hvilke implicite kritikker eller forudgående antagelser ligger der i Polybios' beskrivelse af de forskellige styreformer og deres degeneration?
 - Han antager at ledere med generationerne vil tabe deres evne til at lede effektivt.
 - Der antages at befolkningen lærer af deres fejl (men kun til en vis grad)
 - Han kritiserer alle styreformerne for deres manglende evne til at opretholde sig selv på sigt.
 - Mennesker kan ikke lide at være lige
 - Homo economicus - egennyttemaksimering
 - Tager udgangspunkt i en ‘mytisk fortid’
- Hvilket historiografisk narrativ opererer Polybios med?
 - En cyklisk model

Polybios (ca. 200 – 120 f.Kr): Om Roms forfatning

Den forudgående gennemgang af styreformernes kredsløb rejser spørgsmålet: Hvordan lykkedes det romerne at sætte det ødelæggende kredsløb mellem de enkelte mulige forfatningstyper i stå? Hvori lå stabilitetens hemmelighed? Polybios svarer om republikken:

- Den mest stabile styreform er én, der kombinerer flere af styreformerne.
- Roms statsforfatning har elementer fra de tre *komiske styreformer* styreformer:
 - Kongedømme (enevælde) er repræsenteret ved de to **konsuler**, der til en vis grad har en vis enerådig magt
 - Har magt over alle offentlige sager, og *hvad rustninger til krig og forvaltning af felttogene angår, har de næsten en uindskrænket magt*
 - Aristokrati (fåtalstyre) er repræsenteret ved **senatet**, hvor kun adelen har adgang (senatet var den mest magtfulde politiske instans i Rom før kejsertiden).
 - Rådighed over statskassen
 - Demokrati er repræsenteret ved **folkeforsamlingerne**, hvor folket havde indflydelse.
 - Uddeler belønninger og straffer. Derudover fælder folket dødsdomme og vælger – ud af de værdige – embedsmænd.
- En blandingsforfatning som Roms er den bedste, fordi:
 - Den skaber balance mellem samfundsgrupperne: overklasse og underklasse.

- Den indeholder (ideelt set) det bedste fra hver af de tre styreformer og skaber harmoni mellem dem.
- *Da nu hver enkelt institution har magt både til at skade de andre og til at samarbejde med dem, bliver deres indbyrdes samarbejde nødvendigt i krisesituationer. Det er derfor ikke muligt at finde en bedre statsforfatning end romernes. [...] For ingen af dem (henholdsvis embedsmænd, senat og folk) har magt nok alene, og da samtidig hver enkelts hensigter kan hindres og modvirkes af de andre, er det klart, at ingen af dem får lov til at vokse sig stærk alene og blive overmægtig. Alle bliver ved det etablerede.*

Edward Gibbon: Det Romerske Riges Forfald Og Undergang, 1781

- *Roms nedgang var den naturlige og uundgåelige følge af den overdrevne storhed.*
 - *Historien om Roms undergang er enkel og ganske ligetil, og i stedet for at spørge, hvorfor Romerriget gik under, burde vi snarere være overrasket over, at det var i stand til at bestå så længe, som det gjorde.*
- Gibbons forklaring lægger vægt på, at rigets deling var en vigtig faktor i roms undergang, fordi den mindskede rigets styrke. Han pointerer desuden, at kristendommen har spillet en rolle:
 - *Kejsernes opmærksomhed blev bortledt fra militærlejrene og vendt mod kirkemøderne. Den romerske verden blev undertrykt af en ny form for tyranni, og de forfulgte sekter blev hemmelige fjender af deres fædreland. Dog er partiånd - hvor ødelæggende og meningsløs den end er - lige så vel en kilde til samling som til splittelse. Derfor:*
 - *Hvis det er rigtigt, at Constantins omvendelse fremskyndede Romerrigets nedgang, da er det også rigtigt, at hans sejrrike religion afbødede faldets voldsomhed og mildnede erobrernes grumme sind.*

Centrale metoder

Begivenhedshistorie, for mere info: <https://historiskmetode.weebly.com/>

Tidslinje:

Den romerske republiks tid

509 f.Kr: Romerne opretter republikken efter at have dræbt deres sidste konge. Afslutning på kongetiden.

490-267 f.Kr: Erobring af den italienske halvø.

264-146 f.Kr: De tre puniske krige mod Karthago, Rom bliver en stormagt.

171-146 f.Kr: Erobring af Makedonien og Grækenland.

133 f.Kr: Tiberius Gracchus' mislykkede forsøg på at reformere landbruget.

91-31 f.Kr: Borgerkrigenes tid.

91-89 f.Kr: Forbundsføllekriegen, hvorefter forbundsfællerne bliver romerske borgere.

88 f.Kr: Borgerkrig mellem hærførerne Marius og Sulla.

60 f.Kr: Triumviratet dannes med Crassus, Pompejus og Cæsar i et tremandsstyre.

59-49 f.Kr: Cæsar erobrer Gallien (omtrent nutidens Frankrig).

49 f.Kr: Cæsar sejrer i borgerkrigen mod Pompejus og bliver reelt eneherster i Rom.

44 f.Kr: Cæsar erklærer sig for diktator på livstid og bliver myrdet.

42 f.Kr: Octavian (Augustus) og Antonius besejrer Cæsars mordere. De deler riget imellem sig, men ender i borgerkrig.

31 f.Kr: Octavian (Augustus) vinder slaget ved Actium og borgerkrigen mod Antonius.

Kejsertiden

27 f.Kr: Augustus bliver den første romerske kejser. Kejsertiden indledes.

27 f.Kr.-160 e.Kr: Pax romana (den romerske fred) - kejserdømmets storhedstid.

9 e.Kr: Nederlag til germanerne i Teutoburgerskoven, udvidelsen mod nord ophører.

42-43: Erobring af de sidste dele af Middelhavsområdet og invasion af England.

70-80: Colosseum opføres i Rom .

96: Adoptivkejser-systemet indføres til at sikre arvefølgen.

107: Dacien (nutidens Rumænien) erobres, og riget når sin største udstrækning.

192: Adoptivkejser-systemet bryder sammen.

193-285: Soldaterkejsernes tid med konstante kampe om kejsertitlen.

200-tallet: Kejserrigets krise begynder for alvor.

300-tallet: Kristendommen vinder kraftigt frem.

391: Kristendommen bliver statsreligion, alle andre religioner forbydes.

395: Deling af imperiet i et vestromersk og et østromersk rige.

406: Germanere stormer de nordlige grænser, uden at romerne kan svare igen.

476 e.Kr: Den sidste vestromerske kejser afsættes, Det vestromerske riges fald (Romerrigets fald).

Det østromerske rige

476-1453: Det østromerske rige lever videre i en formindsket form og med hovedstad i Konstantinopel.

1453: Konstantinopel erobres af osmannerne, Det østromerske rige går under.